

IL-ĦARSA TA' RUŻANN ta' Francis Ebejer

TITLU U DEDIKA:

Il-metodu li bih sejjer niformula din il-kitba huwa wieħed sempliċi u effettiv, iżda sfortunatament ħafna drabi ma jintużax.

Ħa nishaq fuq il-**kitba letterarja** nnifisha u mhux fuq in-noti. Ftakru illi l-ewwel tweled ix-**xogħol letterarju** u warajh faqqsu n-noti u mhux bil-kontra. Għalfejn qed ngħid dan? Għax ħafna drabi jinqraw in-noti biss u ninsew l-**opra letterarja**, li hija l-vera materjal li jrid jiġi studjat. Ħa nkun sinċier magħkom, jien l-ewwel wieħed li ġieli naqra n-noti biss u ma naqrax il-letteratura nnifisha, imma din il-mentalità trid tinbidel illum qabel għada.

Daqshekk prietki tal-pulptu. Tlaqna issa mill-opra letterarja nnifisha. Ħafna drabi l-ewwel **relazzjoni** li tinħoloq bejn xogħol letterarju u l-qarrej hija dik tat-**titlu**. Ngħiduha kif inhi **Il-Ħarsa ta' Rużann** bħala titlu ma jiġbdek xejn. Infatti l-isem Rużann jagħtik l-idea ta' xi ħaġa qadima, xi ħaġa kważi kważi antika u li għaddiet żmienha.

Jekk s'issa għadek ma ftaħtx il-ktieb quddiemek ... iftħu issa...jekk ma tafx il-paġna ... qegħdin paġna 72. Tkomplix taqra jekk m'għandekx il-ktieb quddiemek sakemm m'intix qiegħed taqra xi mkien privat waqt l-eżami nnifsu ... jekk qed tagħmel hekk kompli aqra għax qiegħed fil-bżonn ☺

Min jaf kemm ħabbat rasu ma' ħitan Francis¹ tagħna biex għażel titlu għall-kitba tiegħu. Qed insejjaħlu Francis apposta għax għandna idea ħażina oħra li naraw lill-awtur bħala xi ħadd superjuri jew xi ħadd aljen. Fil-verità l-awtur huwa l-aktar bniedem normali ... *iva l-awtur mhux xi nerd li qatt ma ħareġ mid-dar ... naf x'jien ngħid*. L-awtur huwa bniedem illi jrid jikkomunika **messagg** (ħafna drabi aktar minn wieħed) lilna l-**qarrejja**. Għaladarba faqa' diversi ħitan b'rasu qabel kitbu t-titlu, dan il-fatt hu sinjal ċar li t-titlu huwa estremament importanti. Infatti jiġbor fih il-qofol tal-kitba nnifisha. Matul ir-**rumanzett** (rumanz qasir) kollu ma narawx ħlief **il-ħarsa ta' Rużann**. Din il-ħarsa li hija verament antika ... *eeeeeeh mela għalhekk Francis għażel l-isem Rużann bħala parti essenzjali tal-ktieb għax il-ħarsa hija antika ...* imma ma nistgħux nieqfu hemm. Daqskemm hi **antika** din il-ħarsa hija wkoll **moderna** għax għaddiet minn **generazzjoni** għall-oħra tagħna l-**Maltin** u għadha għaddejja ġewwa Mater Dei issa stess ma' kull twerziqa ta' tarbija Maltija li titwieled.

Din hi s-sbuħija ta' kull **opra artistika**. L-arti ma tmut qatt. Ix-xjenzati u t-tobba qegħdin jithabtu biex isibu xi ħaġa li tagħmilna eterni mentri fil-verità l-bniedem ilu li sabha l-eternità. L-eternità hija l-arti. L-arti hija rilevanti illum, għada u pitgħada u hekk ukoll **Il-Ħarsa ta' Rużann**. Għalhekk naqrawh l-iskola l-ktieb mhux għall-eżami imma għall-ħajja. L-arti tgħinek tikber mentalment, fuq livell ta' ħsieb. Il-bniedem għandu bżonn l-arti daqskemm għandu bżonn il-facebook u l-mowbajl.

¹ Fl-eżami importanti li tikteb jew *Francis Ebejer* jew *Ebejer*. Jiena użajt *Francis* biss bħala enfasi biex nuri li l-awtur huwa bniedem normali b'ħajja bħal tagħna.

Dritt wara t-titlu għandna d-**dedika** ... *għajnejk issa trid tmexxihom fuq it-tieni paġna u mhux fuq l-istatus li qed taqra fuq facebook*. L-aktar parti importanti mid-dedika kollha huma l-kelmtejn ... "ulied Malta" ... Dan il-ktieb infatti huwa dedika għal kull wild Malti li tweled u li għad irid jitwield bil-karattru u bil-personalità kollha tiegħu. Mid-dedika joħroġ punt ieħor essenzjali: **l-identità nazzjonali** flimkien mal-qawwa "tal-**fakra**" (memorja) li tiġbor fiha l-**għajjiet** kollha li għamluna Maltin tal-lum u li mingħajr dawn l-istess għajjiet ikollna xi haġa nieqsa f'għajjitna.

Dritt wara ... *teknikament għadna ma bdejniex l-opra letterarja nnifisha iżda diġà bdew herġin it-temi fundamentali tal-opra ... għalhekk importanti li ktieb taqrah mill-ewwel kelma sal-aħħar waħda ...* insibu kwotazzjoni ta' **Frederick Bartheleme** ... *għax ma kienx jaf x'se jaqbad jgħid l-awtur haħaħa ... tajba lilly ... fqajtna*. Fil-verità permezz tagħha l-awtur irid iqiegħed l-attenzjoni tagħna l-qarrejja fuq **is-subkonxju u l-immaginazzjoni**. L-awtur fil-fatt jixtieq li aħna l-qarrejja nagħmlu dan ir-rumanzett tagħna u li ninterpretawh dejjem skont l-esperjenzi personali li għaddejna minnhom. Fi kliem sempliċi l-awtur irid illi barra li tinqara l-kitba tiegħu jhalli l-libertà f'idejn il-qarrej biex joħloq ħsieb ieħor li jkun uniku għal kull qarrej. Fi kliem aktar xott, **l-awtur irid iġieghel lill-qarrej jaħseb**.

IL-BIDU

...imma mhux ovvja li l-bidu ... lol ☺ ... ma kellux għalfejn jiktibha ... Le, f'kitba letterarja m'hemm xejn ovvju. Il-kelma "il-bidu" qiegħda hemm għal skop speċifiku. Ebejer jixtieq li jagħmel enfasi fuq din il-kelma għax il-kitba tiegħu se titlaq "mill-bogħod nett tal-bidu nett". Kelma oħra enfasizzata bl-użu tar-ripetizzjoni hija l-kelma "ħarsa", b'mod aktar speċifiku "il-ħarsa tagħha" u tagħha qed tirreferi ovvjament għal Rużann nnifisha.

Mark-Antonin huwa n-narratur ta' din il-parti tar-rumanzett. Infatti Ebejer jitlaq min-narrazzjoni fl-ewwel persuna. Dan it-tip ta' narratur jissejjaħ **narratur intradijeġetiku** ... *illallu x'kelma dik ... kif se niftakarha? ... titgħallimha tibzax ... Oliver Friggieri jgħid: "kelma tqila hija biss kelma bħall-oħrajn li għadek ma tafx"* għax **huwa parti mill-istorja nnifisha**. Infatti Mark Antonin huwa wieħed mill-karattri prinċipali u aħna l-qarrejja ninsabu fil-**perspettiva** tiegħu.

Min qatt ma' ħabb lil xi ħadd? U hekk kif l-akbar traġedji u l-akbar kummiedji letterarji kollha jduru mal-**imħabba**, Ebejer ukoll jitlaq minn din it-**tema universali**: "hi baqgħet tħares lejja u jien 'il għajnejja ma stajtx naqlagħhom minn fuqha, ... u kienet ir-rebbiegħa". Naraw lir-**rebbiegħa** bħala simbolu ta' bidu ġdid, simbolu ta' ħajja u kuncetti ġodda u rivoluzzjonarji.

"Mgħażqa f'idha. Bewsiet zġhar ta' ħamrija fuq gbinha u fuq ilħitha." **Rużann** dritt tiġi deskritta bil-**mgħażqa** f'idha, simbolu tal-**ħidma iebes** tal-bdiewa. Din hija Rużann il-Maltija. Infatti f'dawk iż-żminijiet il-magġoranza tal-Maltin kienu jaħdmu l-għelieqi b'mod servili taħt in-**nobbli** tal-pajjiż. B'kuntrast mas-simbolu tal-mgħażqa jidhol simbolu ieħor. "Inzilt minn fuq dahar Arkon ... " **Arkon** huwa iż-**ziemel** ta' Mark-Antonin, simbolu tan-**nobbiltà**. L-azzjoni ta' Mark-Antonin, li qed jinzel minn fuq iż-ziemel biex ikellem lil Rużann hija

simbolu tan-nobbiltà li għall-ewwel darba qed tinzel fuq il-livell tal-**klassi l-baxxa**. Għall-ewwel darba għandna lill-għajnejn tat-tifel tal-Baruni li jiltaqgħu kemm b'mod litterali kif ukoll b'mod metaforiku ma' dawk ta' Rużann li tirrappreżenta l-klassi l-baxxa. U kif qed insemmi l-għajnejn, **għajnejn Rużann** "kienu jagħtu fl-ikħal bħas-sema ta' dakinhar u bħall-baħar ta' taħtna ...". Hawnhekk Ebejer jinqeda bis-similitudni biex iħalli lilna l-qarrejja nimmaginaw il-ħarsa ta' din **ommna**, Rużann.

Jidħol issa t-tielet **karattru fl-istorja**, dak tal-**Baruni x-Xiħ**, introdott permezz ta' diskors li jagħmel lil ibnu Mark-Antonin. Mal-ewwel naraw differenza fil-ħsieb bejn Mark-Antonin u missieru. Infatti jiddeskrivi lil **missieru bħala "ir-raġel, xwejjah u qadim u antik..."** Kulhadd xi darba jew oħra iġġieled mal-ġenituri tiegħu fuq xi ħaġa. Din hija ħaġa naturali għall-aħħar għax ma' kull **generazzjoni jinbtu ideat ġodda** illi ħa jikkuntrastaw mal-ideat preżenti fis-**soċjetà**. L-istess ħaġa tiġri lil Mark-Antonin li wara li dar **I-Ewropa** iġib miegħu **ideat rivoluzzjonarji** li ma jogħġbu xejn lil missieru.

Mark-Antonin jixtieq illi l-Maltin kollha u mhux in-nobbli biss ikunu **parti essenzjali tal-istorja** ta' pajjiżhom li s'issa dejjem kienu "maqluġhin 'il barra mill-istorja ta' pajjiżhom stess!" Saħansitra jibda jħoss id-dar nobbli tiegħu bħala "**qabar monumentali**". Xi jfisser dan? Hawnhekk Ebejer qed juża l-kelma "dar" bħala simbolu tal-ideat antikwati kollha ta' dawk iż-żminijiet. Fil-verità mela mhux id-dar hija l-vera qabar imma l-ideat infushom. Mark-Antonin xtaq jiftaħ għajnejn missieru u jagħtih "mqar xrara waħda minn dik il-fjamma l-ġdida..." iżda jhallih imut fil-kwiet. U hawnhekk jidħol il-kobor ta' karattru bħal dak ta' Mark-Antonin li jagħraf li missieru issa għalxejn jipprova jibdillu l-ħsibijiet għax jagħmel parti minn żmien ieħor. Hu ma kienx qed ifittex il-ġlied imma **l-bidla, l-emanċipazzjoni ta' poplu** sħiħ.

"...mewta li mhux lilna ġrat imma lis-sekli kollha ta' qabel" ... "ma jingħarafx mill-aktar wieħed fqir minn fost il-bdiewa tagħna" ... **Il-mewt** hija dik il-ħaġa li fl-aħħar mill-aħħar sejra tgħaqqad kull bniedem li jgħix fuq wiċċ din l-art, **mill-ikbar nobbli sal-ifqar fqir**. Importanti li ninnutaw li Mark-Antonin mhux ħa jħossha diffiċli biex ikisser it-tradizzjoni li kien tant jemmen fiha missieru u infatti jgħid: "Kif, *jien* ser inkun li nxejjen it-tradizzjoni twila tad-dar de los Ingallios?" Iżda mbagħad "**sebaħ jum għalkollox ġdid**" u Mark-Antonin jiddeċiedi li jbigħ l-artijiet ta' missieru lill-bdiewa biex b'hekk il-bdiewa jkollhom issa r-riedni f'idejhom u ma jibqgħux jaħdmu għan-nobbli. Mark-Antonin irid itejjeb il-qagħda ta' dawn il-bdiewa u biex issa verament id-dar de los Ingallios timxi maż-żminijiet.

U minnufih id-diskors jerga' jaqleb fuq it-tema tal-imħabba. "Nisa kelli kemm ridt, Imma ebda waħda minnhom ma rnexxielha tisraqli qalbi ... Iżda Rużann iva." Dawn it-tliet kwotazzjonijiet jitekellmu waħdihom u dritt wara mill-ġdid terġa' titfaċċa **l-ħarsa ta' din Rużann li ġeja mill-bogħod ta' Malta u tal-Mediterran**. U hawnhekk tibda ħierġa l-idea tat-**tahlit** bejn in-nobbli u l-klassi l-baxxa. **Klassi tgħin lill-oħra**. L-ebda klassi mhi aħjar mill-oħra, iż-żewġ klassijiet jistgħu jgħinu lil xulxin biex tinqata' d-distinzjoni. Idea ġdida bħal din dejjem titlaq minn individwu jew individwi u mbagħad tinfirex bilmod il-mod fil-bqija tas-soċjetà. "L-imħabba tiegħi għal Rużann saret t'fisser il-ġdid: kemm il-mera tal-ġdid u l-attwalità tiegħu fl-istess waqt."

Tagħlaq il-ġrajja ta' Mark Antonin u tiftaħ oħra ... Fil-Ħarsa ta' Rużann

Dritt, l-ewwel haġa li għandha tolqotna hija **l-bidla fin-narrazzjoni**. Minn narrazzjoni fl-ewwel persuna mmorru għan-narrazzjoni fit-tielet **persuna**. “Mark Antonin ried jiżżewwiha,” iżda l-maturità ta' Rużann twassal biex tevita ż-żwieġ għax “seta' jisfa ta' deni għalih u għall-qagħda soċjali tiegħu.” Għalkemm sostna ħafna Mark Antonin, Rużann żammet sod. Illum il-ġurnata forsi tgħaddi tal-mara daqs kemm tgħaddi tar-raġel imma f'dawk iż-żminijiet li mara bħal Rużann (bidwija) tieħu deċiżjoni kemm għaliha u kemm għar-raġel kienet xi haġa rari ħafna. Naraw kif tkun Rużann li tmidd l-ewwel pass lejn **l-emancipazzjoni tal-mara fis-soċjetà Maltija**. Din l-idea ta' emancipazzjoni femminili ħa tibqa' tidher fid-**dixxendenti femminili** tagħha. Rużann tkompli turi l-**indipendenza** tagħha malli jitwieled Karmenu: “...riedet trabbih hi stess. Bla ħabi ta' xejn.” U minn hawn ikollna qabza fiż-żmien tant li jiżżewweg Karmenu ma' Lurenz, Mark Antonin imut u anke Rużann.

U hekk tagħlaq l-istorja fiżika ta' Rużann iżda tkompli l-istorja tal-**ħarsa kaħlija** tagħha. Permezz tad-diskors li qiegħed fil-korsiv l-awtur jixtieq iġieghel lill-qarrej jaħseb fuq din il-ħarsa li “tinsab fil-fond ta' għajnejk stess”. L-awtur iwaqqaf iż-żmien biex jitellem magħna l-qarrejja: “Int li int ta' demmha u ta' laħamha. Malti bħalha” Mhix ħarsa ta' identità Maltija biss imma l-awtur jgħidilna li hija wkoll ħarsa li ġġib magħha **l-għerf** kollu ta' **missirijietna** u li ħa tibqa' għaddejja bla waqfien minn generazzjoni għall-oħra ta' kull Malti u Maltija.

1 – Leħña ta' Ħarsitha

Il-Ħarsa f'għajnejn Karmenu

Ninsabu fl-**1874**. L-ewwel dixxident dirett minn Rużann huwa binha stess **Karmenu** bil-ħarsa kaħlija t'għajnejn ommu. Din il-parti tar-rumanzett tiftaħ bl-attakk tax-**Xuxana**, “dik il-mara raġel”. Naraw kif dawn l-attakki kienu estremament komuni f'dak iż-żmien u ma kien hemm ħadd kapaċi biex jiddefendi l-**poplu Malti**. Il-poplu Malti kien fi stat ta' **abbandun** totali mill-awtoritajiet: “Karm, xbin, insieha din il-bičċa, ikun jaqbillek.” Mhux biss il-pulizija ma tkomplix l-investigazzjoni imma talli jieħdu xarba minn fuq dahar Karmenu ... *mur żomm bina illum kieku ... kemm nirċievu sms mingħand it-Times...*

Ġimagħtejn wara Karmenu jmur għand missier il-mara (Lurenz), Ġannikol tal-pastizzi. Ovvjament **Ġannikol** ried jgħin lil Karmenu u lil **Lurenz** wara dik il-bawxata ta' Xuxana għax ovvjament “tal-Kunsill, xejn. Kieku rgajna lmaħniehom 'il dawk tal-għassa!” Mingħand Ġannikol il-ħarsa tagħna ddu għal ftit fuq il-palazz ta' Ingallios li kien qisu “xi haġa għalkollox barra minn żmienu” u “għal Karmenu, il-palazz ta' Ingallios kien bħal ħafna palazzi oħra.”

Leħen Rużann jerga' jinstema' jpespes (jidwi) f'widnejn Karmenu ... “Tibżax, Karm, għażiż ibni...” Wara dal-mument kważi **surreali** Karmenu jgħid hekk: “Jeħtieġ li jitgħallmu l-iskola dawk.” Ġannikol ovvjament, ikemmex xofftejh. Ma tagħtihomx tort sa barra li kienu jemmnu li l-iskola għan-nobbli biss, għax biex imantnu l-familja aktar idejn fl-għelieqi

kellhom bżonn mhux kotba. L-aktar punt interessanti hu iżda li anke Karmenu jissorprendi ruġu b'dak li għadu kif qal. U dan huwa fatt estremament importanti. Fil-verità dik il-frazi ma qalhiex Karmenu imma Rużann. Kwazi kwazi l-karattri dixxendenti huma pposseduti minn Rużann ...*kif tridu tkunu intom qabel l-eżami ... ipposseduti b'Rużann...tant li fl-eżami tiktbu bid-djalett² ...* Hawnhekk joħroġ ukoll il-kuraġġ ta' Karmenu bħal dak t'ommu. Kien għadu kif għadda minn esperjenza bħal dik imma xorta waħda jibqa' jisħaq fuq l-importanza tal-**edukazzjoni** li f'dak iż-żmien kienet tqum il-**flus** ... *le sieħbi mhux bħal-lum ... ma kellhomx stipendju f'dak iż-żmien.*

“Jum wieħed bagħat għalih il-Baruni li kien jiġi ħu ż-żgħir nett tal-mejjet Mark Antonin...” Hekk kif kien qed jistenna fis-salott iż-żgħir “għajnejn Rużann f'għajnejh kienu waqfu biex iħarsu lejn wieħed mill-inkwatri l-kbar.” Karmenu mingħajr ma jinduna jkun qed iħares lejn missieru stess, u jinholoq **djalogu** bejn **Rużann u bejn l-inkwatri ta' Mark Antonin**: “...ħarġu mill-vini u l-għadam tiegħi u tiegħek, għax dawk tagħna ... ukoll stagħniehom bin-nebħa tal-futur.” Wara dix-xena surreali l-Baruni jsejjaħlu u jgħidli li ħa jagħmel eċċezzjoni miegħu fuq il-ħlas. Qallu biex iħallsu kull sentejn u mhux kull sitt xhur. Wara li jirringrazzjah b'qalbu kollha Karmenu taqbiżlu kelma li t-tfal tiegħu qegħdin jitgħallmu l-iskola. Ma tkunx kelma għax il-Baruni jibda jirrabja miegħu u jqabbel il-fatt li ulied bidwi qed jitgħallmu l-iskola mas-**supervja**. Xhin jgħaddilu ftit isaqsi wkoll lil Karmenu għandux xi tifla kbira li jista' jimpiega bħala serva fid-dar tiegħu. Karmenu jgħidli li għandu waħda jisimha Marija u din **Marija** li se tkun il-protagonista fil-parti li jmiss tar-rumanz tidħol taħdem mal-Baruni. Dal-Baruni “mingħajr ma hu stess kien jaf il-għala, minn dejjem kellu daqsxejn ta' grazzja ma' dan Karmenu u l-familja tiegħu.”

U hawnhekk għandna **analessi** (flashback). Il-Baruni ż-żgħir qed jerga' jiftakar f'ħuh il-kbir Mark Antonin bl-ideat strambi tiegħu. Jirakkonta li jiftakar il-ġlied bejn Mark Antonin u missieru b'missieru isejjaħlu: “iben ingrat!” għax ried ibiġh l-għelieqi tal-familja lill-bdiewa. Illum il-ġurnata l-Baruni kien jinnota wkoll “**ħarsa straordinarja**” f'għajnejn Karmenu u bintu u bħal qisu bħal leħha kien jiftakar f'ħuh u jerga' jinsieh.

2 – Leħha ta' Ħarsitha

Il-ħarsa f'għajnejn Marija

Tiftaħ grajja oħra u bħala **protagonista** din id-darba għandna lil **Marija**. Ix-xena tiftaħ “f'lejla sajjija fl-1900”. F'din il-parti tar-rumanzett il-**mara** tieħu **prijorità**. Biex inkunu aktar eżatti, l-emanċipazzjoni tal-mara Maltija.

“In-nisa tagħhom kienu jibqgħu d-dar, għax wara sigħat sħaħ fl-għalqa riedu jlaħħqu wkoll mat-tisjir, it-tindif u t-tirgħi ta' lbies żwieġhom u wliedhom.”

L-ewwel punt li jagħmel l-awtur rifless fil-kwotazzjoni ta' hawn fuq huwa dwar il-mara b'mod ġenerali. Fl-istorja jidħol ukoll **Wenzu** li huwa r-raġel ta' Marija li kellu ħanut tal-inbid. Eżatt wara jidħol is-sagrigan tar-raħal. Mela, ninsabu **fil-ħanut ta' Wenzu** u

² Fl-eżami fil-Malti Standard trid tiktub.

għaddejja diskussjoni/ġlieda dwar il-**Buweri**. Mal-ewwel tidhol it-tema tar-**razziżmu**: “Slavaġ, suwed u slavaġ”. Fenomenu prezenti fis-soċjetà ta’ dak iż-żmien u li sfortunatament għadu jinħass sal-ġurnata tal-lum. Mill-ġlieda li tinqala’ fil-ħanut, Ebejer jew aħjar in-narratur, jixtieq illi jurina kif f’dawk iż-żminijiet (nazzarda ngħid anke llum) il-poplu kien jiġġieled **il-ġlieda tal-barrani**. Xi jfisser dan? Il-Maltin minflok kienu qed jaraw kif jistgħu jemanċipaw ruħhom biex bħala poplu jsiru indipendenti kienu mitlufin iħabblu rashom fuq ġlied li ma jistgħux iġibu bidla fih. Ġlied tal-barrani li fih l-opinjoni ta’ sagristan Malti hija irrelevanti.

Min imeri lil dak u min imeri lill-ieħor ovojament l-irjus bdew jishnu u tinqala’ ġlieda fil-ħanut tal-inbid ta’ Wenzu. Izda malli semgħet dan l-għajjat Marija daħlet u qaltihom: “Intom se tisktu? ... L-oħrajn taparsi ma semgħuhix, u fil-qalb ta’ qalbhom qalu: **U iva, dik mhix mara?** Ħalliha tgħid lil dik.” Din il-kwotazzjoni tixhed l-**ideologija** tal-mara ta’ dak iż-żmien minn lenti maskilista. Il-mara għar-raġel kienet irrelevanti. Kienet biss magna li taħsel, tnaddaf u tipproduċi t-tfal. S’hemm kienet tasal. Moħħha kien wisq ċkejken biex jipproduċi opinjoni fuq xi haġa, tkun li tkun.

Izda “Marija, b’dawk għajnejha jagħtu xi ftit fl-ikħal” ma kinitx se toqgħod b’idejha fuq żaqqa u tħalli din il-mentalità tkabbar l-għeruq. Mill-ġdid hawnhekk tidhol il-ħarsa kaħlija ta’ Rużann li hija riflessa f’għajnejn Marija li fiha għandha jbaqbaq kemm b’mod litterali u kemm b’mod metaforiku d-**dem** ta’ Rużann. Minn hawnhekk jidhol mill-ġdid il-ħsieb ta’ Rużann li qed jixhed ċertu tip ta’ kburija xhin Marija tieħu r-riedni f’idejha tas-sitwazzjoni. Min-naħa l-oħra izda qed iċanfar ukoll lill-poplu Malti li qed jaħseb li lahaq il-quċcata tal-progress meta infatti fadallu ħafna x’jaqdef.

L-**analessi** toħodna lura għaż-żmien li fih Marija kienet taħdem mal-Baruni Ingallios. Naraw kif Wenzu kien jiġi quddiem wieħed mill-bibien tal-palazz bil-karettun tal-ħaxix u huwa hawnhekk li jara l-ewwel darba lil din Marija. Malli Marija tgħid lil Baruni li ħa tiżzewweġ jieħu qatgħa fi msarnu għax dan kien ifisser li ma setgħetx tibqa’ taħdem billi issa riedet bilfors tiddedika ħajjitha lill-familja. Għall-ewwel ma ridux iżewġuhom imma wara li Wenzu jniżżel lil Marija f’**bir** u ma kienx se jtellagħha qabel ma jagħtuhom permess ... “il-permess fl-aħħar ingħata.”

Punt ieħor interessanti huwa l-fatt li l-**kappillan** kien jirrikkmanda l-mediċini “magħmula minn taħlit ta’ ħafna ħaxix selvaġġ” u kif “kien jistħajjel lilu nnifsu aqwa mill-aqwa tabib tal-Belt”. Is-**superstizzjoni** u l-**injananza** tas-soċjetà ta’ dak iż-żmien hija evidenti u riflessa fil-kappillan li suppost imexxi jew aħjar għandu dmir li jemanċipa lill-poplu.

Wara li żżewġu naraw kif Wenzu jitlaq in-negozju tal-ħaxix u jiftaħ ħanut tal-inbid f’Ħad Dingli. L-analessi tieqaf hawn u mill-ġdid ninsabu fil-ħanut ta’ Wenzu fejn għad hemm l-għajjat għaddej. Jidhol hawnhekk ukoll iben Wenzu u Marija, **Pietru**, li għandu “**il-ħarsa tal-għarfien**.” Marija mill-ġdid tgħidilhom biex jisktu għax ħa joqtlulha lil binha bil-għali. Wenzu biex “taparsi hu r-raġel mhix hi” jistieden lil Marija biex tneħħi lil Pietru min-nofs u biex tidhol ġewwa bih ħalli “jara kienx għadu hu l-kmand f’daru.” Ovojament Marija ma tobdux. Naraw mill-ġdid il-ħarsa ta’ Rużann li “tifraħ tara lil din Marija ta’ Karmenu u Lurenz tiqfilhom ... mara weħidha, izda b’aktar melħ f’moħħha mill-irġiel kollha ...”

U jerġa' mill-ġdid jidhol id-**diskors korsiv**. U n-narrattiva dritt taqleb fuq il-karattru ta' Rużann. Għandna lil Rużann li qed tiftakar f'Mark Antonin li qiegħed fuq Arkon. Għandna din ix-xena romantika fin-natura bejn żewġ maħbubin. Għandna wkoll il-personifikazzjoni tal-għasafar li "jingabru minn kullimkien, kurjużi ... " u lil Rużann li "taf li dak ta' ġo fiha kien biss il-bidu ta' nies ta' ħniena, ta' bżulija, ta' mogħdrija ... " Hawnhekk jidhol l-aspett surreali tan-narrazzjoni. F'daqqa waħda tieqaf in-narrazzjoni dwar Marija u tkompli n-narrazzjoni dwar Rużann. Naraw lil Rużann li qed tiftakar f'episodju romantiku mal-maħbub tagħha Mark Antonin. ... "Rużann kienet taf li dak ta' ġo fiha kien biss il-bidu ta' nies ta' ħniena, ta' bżulija, ta' mogħdrija, nies li f'moħħhom id-differenza ta' bejn il-bnedmin tkun biss dik ir-rieda, u jalla pajjiżha u pajjiżhom jilqagħhom u lill-oħrjan kollha bħalhom." Dawn l-erba' versi huma **kruċjali** għax kapaċi juruna l-ħsieb u x-xewqat ta' Rużann.

Tkompli n-narrazzjoni dwar Marija. Din Marija li qed teħodha qatta bla ħabel kontra dawn l-irġiel kollha fil-ħanut ta' żewġha. "Imma hawnhekk, hawn, f'Malta stess kieku qatt smajtkom tgħidu xi ħaġa ... " Qed tissaħħan magħhom għax ġmielhom qegħdin jitekellmu fuq il-barrani u jinsew is-sitwazzjoni ta' pajjiżhom stess.

"Int x'tifhem? Mela n-nisa jifhmu f'xi ħaġa?" Permezz ta' din il-frazi Ebejer jirnexxilu jiġbor **il-ħsieb maskilista** ta' dawk iż-żminijiet. Izda ... "Għajnejn Rużann tbissmu fl-għajnejn imberġna ta' Marija ... u b'daqqa ta' sieq fuq il-warrani tiegħu rmietu għal ġot-triq." L-ewwel reazzjoni li naraw wara dan l-**aneddotu** hija min-naħa tan-natura. In-natura li xħin rat lil din il-mara taqbad lil dan ir-raġel u tilagħbu kif trid, kemm fuq livell ta' ħsieb u kemm fizikament baqgħet b'ħalqha miftuħ.

Wara dan l-episodju, Wenzu miskin, twerwer u xħin tgħidlu biex ma jdumx mifuħ jgħidilha: "Kollox sew, Marija,". Izda Marija ma tiqafx hawn ... "U l-flus irrid nonfoqhom biex liż-żgħar tagħna, bħal dan Pietru hawn nibagħtuhom l-iskola, fhimt? U skola sew ... ħalli xi darba, jekk Alla jrid, inkunu nies, ħalli b'ħilitna stess ngħixu u naħdmu għal rasna, u la taħt l-Ingliżi ... " L-**edukazzjoni** bħala tema dejjem qed tikber minn ġenerazzjoni għall-oħra. Tema li qed tiegħu prijorità b'mod kontinwu matul in-nisġa tar-rakkont. Id-diskors ta' Marija jkompli għaddej ma' dan binha Pietru. Tkompli tišhaq miegħu fuq l-importanza tal-qari u tal-kitba. "U ara x'ha ngħidlek, jekk flus ma jkunx hemm biżżejjed, missierek ikollu jbigħ aktar ... " Naraw kif Marija u żewġha Wenzu lesti **jagħmlu minn kollox** biex joffru l-aħjar edukazzjoni għal uliedhom. Illum il-ġurnata ħafna minna, ibda minni l-ewwel wieħed, nieħdu l-edukazzjoni bħala xi ħaġa ovvja. Ninsew kemm batew missirijietna biex qegħdin ingawdu l-livell edukattiv li għandna illum. "Pietru refa' għajnejh, u magħhom għajnejn Rużann ... " Rużann mill-ġdid li qed tapprova dan id-diskors ta' Marija, għax fl-aħħar mill-aħħar huma l-ideat ta' Rużann innifisha.

U l-ħarsa tkompli għaddejja sal-aħħar ... "b'għajnejha u għajnejn l-oħra jħarsu 'l fuq fid-dalma tas-saqaf ipetpet bid-dawl dgħajjef tal-musbieħ li kull lejl kienu jħallu mkebbes f'niċċa fil-ħajt, insiet kollox u rat biss dija ġdida, xemx ġdida ..." Naraw li dawn **l-ideat avanguardisti** għal żmienhom huma sors ta' **tama ġdida** għall-poplu Malti. Dan il-**musbieħ ċkejken** li għadu fil-bidu tal-ħajja tiegħu sakemm fl-aħħar jittrasforma ruħu f'xemx kollha dija, dija mhux ta' dawl imma ta' għerf.

3 - Leġġa ta' Ħarsitha

Il-Ħarsa f'għajnejn Pietru

Ninsabu fl-**1916**. Din il-ġrajja tiftaħ **bl-Ewwel Gwerra Dinjija**. Tiftaħ bix-xena tal-feruti li qed jaħbtu ma' riġlejn Malta. Il-Port il-Kbir, jiġi deskritt qisu xena apokalittika. Naraw lil Malta li serviet bħala **I-isptar tal-Mediterran**: "Tobba u servjenti tal-isptarijiet Maltin u Inġliżi qaçoċċa ... jilqgħu l-feruti." Dritt wara din id-deskrizzjoni jidhrol id-dixxendent ta' Rużann, **Pietru**, iben Marija li kwazi ħassu ħass ħażin hu u jara din ix-xena tiżvolġi quddiemu.

"Suldati-vittmi bla wcuħ..." Permezz ta' dawn it-tliet kelmiet in-narratur irid jurina l-kruha tal-gwerra. Tant mietu nies, li f'dak il-ġenn kollu kulħadd bla wiċċ, kulħadd bla razza u bla identità. Kulħadd qed jipprova jaħrab minn ħalq il-mewt.

Ftit wara jidhrol il-karattru ta' **Salvina**, il-mara ta' Pietru u l-ewwel ħaġa li jsaqsiha: "Xtrajthom dawk il-kotba?" L-edukazzjoni ħa tilgħab rwol fundamentali f'din il-parti tar-rumanzett. L-edukazzjoni li aktar mhux għaddej iż-żmien aktar qed issir xi ħaġa għall-populini u mhix ħa tibqa' ħaġa tas-sinjuri biss.

Tkompli d-deskrizzjoni makabra ... "kienet ġa bdiet tinxtered l-intiena, għall-ewwel ħafifa, imbagħad aktar qawwija, ta' demm stagnat, laħam maħruq, ..." Izda Salvina tistieden lil Pietru biex jitolqu u jidhrolu f'ħanut tal-kafè. Tidhrol hawnhekk izda l-idea tan-negozju li gābet magħha l-gwerra għal Malta. Ovvjament kull bastiment li kien jidhrol f'Malta kien iġib miegħu mhux biss ammont ta' nies feruti izda wkoll ammont ta' nies li għadhom b'saħħithom u li minn xi mkien riedu jieklu, jixorbu eċċ.

Omm Pietru għadha ħajja, u jmur għandha. "Pietru kien laħaq għalliem fl-iskejjel tal-Gvern, u kien sar jaf sew min hi Salvina, għalliema bħalu, ..." Qed naraw kif mhux biss l-edukazzjoni hija prijorità għall-Ħarsa ta' Rużann imma wkoll għad-dixxendenti tagħha. Din ukoll hija forma ta' **kontinwità**, minn lat ta' ħsieb. U hawnhekk isseħħ **analessi**. Immorru lura fiż-żmien meta Pietru "kien għad għandu erbatax-il sena." Għandna lil missieru li jqabbdu jmur jieħu ħsieb is-siġar li kellhom fil-**Buskett** għax kienu se jgħaddu xi tfal tal-iskola u jekk ma jkun hemm ħadd għassa iħarbtulhom kollox.

Grazzi għal dan l-aneddotu Pietru ħa jara lil Salvina għall-ewwel darba "... tigri, togħla, taqbez qisha għafrit ... Dak il-ħin għajnejn Rużann ukoll kienu lemħuha lil din it-tifla u Rużann ma refgħetx darba għajnejha, ta' ġo għajnejn Pietru minn fuqha." Rużann mill-ġdid bil-Ħarsa tagħha qed tmexxi lid-dixxendenti fid-direzzjoni t-tajba. Ta' min jinnota li għalkemm qiegħda hemm preżenti il-karattri s'issa ma jafux bil-preżenza tagħha. Hija **preżenza surreali** u li permezz tagħha tkompli tiżvolġi t-tema tal-kontinwità. Nieħu gost inqabbell lil din Rużann ma' **anġlu kustodju** li qiegħed dejjem hemm għalkemm ma tindunax bil-preżenza tiegħu.

Barra minn hekk tkompli tiżvolġi t-tema tal-edukazzjoni: "Line up, line up, isa, children, fate pronto...". Permezz ta' din il-frazi naraw kif f'Malta kien hawn il-preżenza ta' tliet lingwi bażikament: il-Malti, t-Taljan u l-Inġliż. Niftakru wkoll li fil-kwistjoni tal-lingwa, il-ġlied kienet bejn it-Taljan u l-Inġliż.

Salvina wkoll kienet ratu lil Pietru u bil-mod il-mod tibda riesqa lejha. L-għazza kannella li kellha fuq għonqha Salvina kienet se tkun protagonista ħafna snin wara meta f'**konferenza tal-għalliema** l-Belt jerggħu jaraw lil xulxin Pietru u Salvina. "Dik si tkun marti, issa tara,...U għajnejn Rużann f'għajnejn Pietru tgħammxu bil-ferħ."

It-tieni **għrajja storika** msemmija f'din il-parti tar-rumanzett hija s-**Sette Giugno tal-1919**. Episodu li fih diversi Maltin sfaw vittima tal-Ingliżi. Min-narrazzjoni jifrex "l-aħħar" dixxendent li għandna fir-rumanzett ... **Ġina**. Il-għrajja tas-Sette Giugno hija kruċjali għax fiha naraw lill-Maltin li jipprotestaw kontra l-Ingliżi. Il-kumment li tagħmel Salvina fuq din il-għrajja huwa estremament interessanti: "Nistħajjilha kienet ilha ġejja din.." Din il-frazi tiġbor fiha l-kontinwità nnifisha. Rivoluzzjoni ma sseħħx mil-lum għal għada imma tkun ilha ġejja żmien twil. Pietru iżid magħha u jgħid "li ebda pajjiż li verament jirrispetta lilu nnifsu mhux sejjer jieħu gost li jkun iddominat minn xi barrani ... " Barra minn hekk ikompli jisħaq fuq il-punt li m'għandniex nintilfu niġġieldu bejnietna imma għandna ningħaqdu għall-ġid komuni.

Iżda l-vera **maturità** ta' Pietru tidher minn din il-frazi: "Il-ħelsien, il-veru ħelsien ... jinkiseb biss meta l-qawwa li neħtieġu biex inkunu sidien artna stess insibuha, mhux billi noqogħdu nippretendu li biex niksbuh biżżejjed noqogħdu ngħannu u ngħajtu ħafna affarijiet sbieħ fuqu..." Ikompli jgħid li hemm bżonn is-"sensibilità assoluta ta' poplu sħiħ, jġifieri b'fehma, b'xewqa waħda u kollettiva f'din il-ħaġa ..." Bħalma Kristu għandu l-famuż diskors tal-muntanja Pietru wkoll għandu diskors estremament importanti għax fih qed jurina l-ħsieb profond u l-maturità li irnexxielu jasal għaliha. Ma ninsew li dan kollu beda minn bidwija, minn Rużann. Ikompli jisħaq dwar l-importanza tal-edukazzjoni u kif din trid tkun miftuħa għal kulħadd. Meta dan kollu jseħħ, imbagħad iva Malta tkun kapaċi tieħu r-riedni f'idejha. Il-mewġa trid tiġi "mill-qiegħ tal-identità tagħna stess ... " Tant huwa diskors profond u bis-sens dan ta' Pietru li Salvina tgħidlu: "Ara jagħmlukx Kunsillier, Piet."

Mill-ġdid terġa' titfaċċa din Ġina li "warrbet il-lapsijiet u l-karti." Din il-frazi tiġbor il-kontinwità tal-edukazzjoni. Din Ġina sa min età żgħira digà hi mrawma fil-kuncett tal-edukazzjoni. Pietru ikompli bid-diskors tiegħu u b'mod verament konċiż qed jgħid li mingħajr tbatija ma sseħħx il-maturità fis-soċjetà, ... "**mill-ħama stess, tikber... il-warda!**" U jkompli juża l-warda bħala metafora estiża: "... mill-istragi u l-intejjen tal-ħama ... il-warda. Ħalli x-xewk jibqa'. U dak jibqa' żgur, għax l-ordni naturali ma jbiddu ħadd, ..." L-enfasi li qed jagħmel Pietru hija fuq il-kuntrasti tal-ħajja. It-tajjeb ma jgħix mingħajr il-ħażin u bil-kontra.

Imbagħad Salvina ħarset lejha żewġha u binthom u qalet: "Imma kif l-istess għajnejn, intom it-tnejn! ... "U dakinhar aktar tard, Pietru sab ruħu jifli wiċċu fil-mera u ra l-ikħal ċar ta' għajnejh, u ttawwal u fela aktar fit-tul, qisu ried jinfed għal go fihom u warajhom, ... " Mill-ġdid fil-**klajmaks** tal-ħsieb tal-kapitlu nsibu l-ħarsa dejjem prezenti ta' Rużann. Din il-ħarsa kontinwa u li ġejja mill-bogħod. "U ħares f'għajnejn bintu, li kienu bħal tiegħu, l-istess lewn, bl-istess ħarsa, bl-istess ħjiel ta' għarfien." Il-ħarsa li se tkompli u li għadha magħna sal-ġurnata tal-lum f'għajnejn kull Malti u Maltija. Din il-ħarsa li mhix sempliciment il-kultur kaħlani tagħha imma l-għerf ta' missirijietna li dejjem għaddej minn generazzjoni għall-oħra u aħna dejjem qed nibnu fuqu.

Jasal imbagħad ħjiel importanti dwar x'ha jkun l-irwol ta' Ġina fl-aħħar parti tar-rumanzett. Ġina kienet tħobb tpingi. Ta' min jinnota li din Ġina qed **tpitter l-irdum ta' Ħad Dingli** fejn kien jeħodha missierha u mara. **Mara** li la hi ommha u lanqas mhi n-nanna Marija. Lanqas Ġina stess ma taf. Lil missierha tgħidlu li dejjem taraha fuq l-irdum u qed tirrakkonta lil missierha kif darba saħansitra għajtilha b'isimha. Iżda mhux biss naraw kif din il-mara "misterjuża" tkun taf isem Ġina imma anke Ġina taf x'jisimha din il-marab... **Rużann**. Qed naraw kif wara daqshekk żmien Ġina terġa' tqajjem dan l-isem li lanqas missierha stess Pietru ma jaf minn fejn gie. Għalhekk ta' min jinnota li lejn l-aħħar tar-rumanzett ir-realtà u l-ħolm li kellha Rużann għal dan il-poplu qed isiru ħaġa waħda.

4 - Leħħa ta' Ħarsitha

Il-ħarsa f'għajnejn Ġina ... u ...

F'din l-aħħar parti tar-rumanzett diġà t-titlu għandu xi ħaġa differenti. Fejn is-soltu jkollna biss l-isem tal-karattru protagonist din id-darba t-titlu jkompli. Din il-bidla **fl-istruttura tat-titlu** nistgħu ninterpretawha b'diversi modi. Jien naraha bħal qisu l-awtur ħalla dak l-ispazju vojtt quddiem u wara l-'u' biex niktbu **isimna**. Ismi u ismek. Il-qarrej, huwa parti mir-razza dixxendenti ta' Rużann għax aħna lkoll Maltin u nħaddnu (anke forsi mingħajr ma nafu) l-valuri ta' Rużann. Mill-ġdid it-tema tal-kontinwità li mhix preżenti biss fil-karattri tal-istorja imma anke fina lkoll. Rużann għadha ġo fina. L-istorja ta' poplu hija dik li ssawwarna bħala individwi.

"Waqt li qiegħda tpingi, kultant Ġina tħoss li mhix hi qiegħda tagħmlu dan, imma xi ħadd iehor." Rużann. "U wkoll taf żgur li l-ħarsa li biha hi tqis u tgħarbel ix-xena Maltija ... hi tabilhaqq il-ħarsa ta' xi ħadd fil-ġewwa nett tagħha." Il-ħarsa ta' Rużann. Il-kontinwità. L-enfasi tkompli ssir fuq il-fatt li mingħajr din il-ħarsa Ġina ma tistax tkun il-vera Ġina. Aħna mingħajr **l-għerf ta' missirijietna** ma nistgħux inkunu individwi sħaħ.

"F'kull tpingija li s'issa sawret tal-irdum tal-Madliena, u f'oħrajn ... dik il-mara ta' xeħta nofsha mistura qegħda hemm, fuq it-tila, imma s'issa qatt biżżejjed fid-dettall." Naraw kif minkejja li Ġina għandha **idea ċara** ta' Rużann xħin inqabbluha mal-karattri preċedenti xorta waħda mhix ċara biżżejjed biex jirnexxielha tpingi wiċċha ... "Bħall-idea stess tal-eternità." In-narratur qed iqabbell permezz ta' similitudni l-idea li hemm f'moħħ Ġina ta' Rużann mal-idea li għandna aħna tal-eternità. Għalkemm sa ċertu punt nafu x'inhi l-eternità xorta m'għandniex immaġni ċara biżżejjed. Naraw kif meta kienet għadha żgħira din il-mara misterjuża bħal qisu kienet aktar ċara fil-fantasija tagħha mmexxija "minn dak is-subkonxju li jgħammar fl-għarfien tal-fakra tagħha, daqskekk fit-tluġ u l-inżul tal-istorja ta' pajjiżha.

Ġina tormol kmieni, sentejn biss wara li titwieled it-tarbija. Dan il-fatt jimxi b'mod **parallel** ma' Rużann li wkoll ikollha trabbi lil binha waħedha. Bint Ġina, Luċija, għandha erbgħa u għoxrin sena. L-**artisticità** ta' din Ġina turi "in-natural ultrasensittiv tagħha, magħgun man-nostalgija pożittiva tal-imgħoddi ..." L-importanza tad-demmi li jġri fil-vini u fl-arterji ta' Ġina li għandu fih l-għerf tal-generazzjonijiet. Demmi Ġina li huwa demmi wkoll. Id-demmi li jagħtina identità li jagħmilna Maltin.

Ġina li tiftakar u tapprezza l-imgħoddi. Tapprezza t-tbatija tal-imgħoddi u l-kumdità li għandha llum f'ħajjitha. Din il-kumdità li hija riżultat tal-istess tbatija. Naraw ukoll kif it-tpiġġiet tagħha huma mibnija “fuq it-tema tal-veru individwu Malti ” li qed dejjem jikkumbatti “biex jikseb l-identità assoluta minn qalb taħlita ta' influwenzi Semitiċi u Ewropej, ...” Ma rridux ninsew li għalina bħala poplu billi ġejna maħkumin b'mod kontinwu kien diffiċli għalina niksbu identità.

“Il-mara Maltija waslet fejn kellha tasal sa fl-aħħar?” Il-mistoqsija tal-mistoqsijiet. Impossibbli li tasal sal-perfezzjoni, dejjem hemm xi ġġib 'il quddiem. It-Tieni Gwerra Dinjija tal-1940 ġabet ħerba f'Malta speċjalment fit-tlett ibliet. Wara l-qerda tal-gwerra Malta ssieltet biex iġġib il-ħelsien. Meta seħħet il-ġrajja tal-ħelsien kien “żmien meta x-xbieha ta' Rużann bdiet tiċċara f'moħħha b'ritmu aktar mgħaġġel!” Rużann kważi kważi qed terġa' tieġu l-ħajja xħin naraw li ħafna mix-xewqat tagħha m'għadhomx biss ideat u ħsibijiet rivoluzzjonarji imma saru r-realtà ta' kuljum.

Darba waħda ħalliet liż-żewġ itfal tagħha mal-ġenituri tagħha u marret fuq l-irdum ta' Ħad-Dingli. Tara quddiemha l-ispraġ mhux maqtugħ imma l-Maltin “jippreferu l-ispraġ ippriservat tal-bott!” Sirna nippreferu l-artifiċjali min-naturali. F'daqqa waħda “passi ta' żiemel ... issa bogħod u issa qrib ... Għajta, bħal xi ħadd qiegħed isejjaħ u d-daħka ħafifa tiegħu.” Ġina tittawwal madwarha u ma tara lil ħadd. Bħal sajjetta fil-bnazzi tiftakar l-isem ta' dik il-mara misterjuża li għamlet ħajjitha sħiħa tpiġi: Rużann ... “...dak l-isem qatt ma waqaf ikun il-werrej melodija li għarrfilha t-triq minn fejn kellha tgħaddi, issa jgħinha tieġu din id-deċiżjoni u issa l-oħra, kemm fid-dlam daqskemm fid-dawl tan-nhar.”

U hawnhekk isseħħ xi ħaġa straordinarja. Ġina ħa tipprova tikkomunika ma' din Rużann u tgħidilha biex turiha wiċċha għax ilha tafha ħajjitha kollha. Wara daqshekk snin mill-mewt ta' Rużann, Rużann hija aktar ħajja minn qatt qabel. Baqgħet tisma' dawk il-**“Passi fil-kuritur twil tal-imgħoddi ... resqin lejha ... resqin ...”** Tidħol it-tema tal-mewt. Mhux mewt li tifred iżda mewt li tgħaqqad. Ġina tħossha ferħana għax daqt ħa tingħaqad ma' xi ħadd li ilha tħobbu għomorha kollu.

Titfaċċa **Luċija** u “Ġina tefgħet ħarsitha għal fuq għajnejn Luċija, rat inzul ix-xemx kollu mlewwen f'għajnejn jagħtu xi ftit fl-ikħal bħal tagħha ... l-ikħal ta' baħar qadim imma dejjem għammiel.” Din Luċija li ħa tilħaq **tabiba** u l-għarus tagħha **inginier f'fabrika**. U minn hawn tinduna li “ma kellhiex għalfejn tfittixha lil Rużann. Għax hekk hu t-testment tagħha.” Rużann minn dejjem kienet hemm u ħa tibqa' hemm. Aktar ma jgħaddi żmien aktar se tiċċara meta l-ġenerazzjonijiet jilħqu l-milja tagħhom.

“Ejja Rużann”. Tant intilfet fis-sbuħija ta' Rużann li bi żball jew forsi apposta Ġina ssejjaħ lil bintha Luċija bl-isem ta' Rużann. Luċija baqgħet taħseb fuq dan l-isem, dan l-isem li “qanqlilha u ta ħajja lill-ħsus u xbihat li s'issa hi qatt ma kienet intebħet li kienu hemm, ġo fiha stess.”

Il-ġenjalità ta' Ebejer tkompli sal-aħħar żewġ kelmiet tar-rumanzett ...

“BLA TMIEM.”

Ċert, li issa dawn l-aħħar kelmtejn kapaċi tinterpretawhom waħedkom!